

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินงานธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษารูทิกฝ้ายแพรวา บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 ความหมายและลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผ้ากับมนุษย์
- 1.3 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับผ้าแพรวา
- 1.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับผ้าแพรวา
- 1.5 แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน
- 1.6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
- 2.2 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่
- 2.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

ในสังคม

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 3.1 งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าแพรวา
- 3.2 งานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน

4. กรอบแนวคิด

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความหมายและลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ราชบัณฑิตยสถาน (2507 : 689) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ ดังนี้ คำว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำนามแปลว่า พื้นความรู้ความสามารถ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 11-17) ได้รวบรวมความหมาย
 ที่ผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการได้นำเสนอไว้ครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญา ภูมิปัญญาพื้นบ้าน
 ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย ดังในรายงานการวิจัยเรื่องแนวทาง
 ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ภูมิปัญญา (Wisdom)

1.1 ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และ
 ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

1.2 ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชน ได้
 จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อม
 ตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา
 เป็นผลของการใช้สติปัญญา ปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่ง
 ถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมที่ได้
 มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ใน
 สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

1.3 ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการ
 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต
 การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้เป้าหมาย
 ก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง
 ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความ ไม่สงบสุข เกิดปัญหาใน
 หมู่บ้านและชุมชน

1.4 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้าน
 รู้จักวิธีการทำนา การไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้ควาย
 รู้จักสานกระบุง ตระกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอา
 ดินขี้กระทามาแช่น้ำ ต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

1.5 ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์
 ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทาง
 จารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่าง
 ความสัมพันธ์เหล่านั้น

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

3. ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom)

3.1 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

3.2 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน

3.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสม การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียนฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่ายกับการศึกษาวัฒนธรรมมันจะผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

3.4 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์แนวทางแก้ไขปัญหาแต่ละประสบการณ์แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

3.5 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา

3.6 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำถามในชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

3.7 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษา อบรม สั่งสอน และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงานจากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

3.8 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาในการดำรงชีวิตและปัญหาในการประกอบอาชีพ โดยที่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์มาเป็นเวลานาน เป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

3.9 ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอด สังสรรค์กันมาโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom)

4.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สังสรรค์สืบทอดกันมาอันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่หรือ คือแก่นของชุมชนที่จรจร โลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษาสังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์ เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและตัวของผู้น้อง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

4.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติจารีตประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับเปลี่ยนเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล ซึ่งกระบวนทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จำแนกออกได้ 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ที่มี ลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเอง

5. ภูมิปัญญาไทย

5.1 ภูมิปัญญาไทยนั้นด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของพื้นภูมิธรรมแล้วยังหมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่มาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะของเราเอง

5.2 ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ไขปัญหาของการดำรงชีวิต

5.3 ภูมิปัญญาไทย เป็นผลจากประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

5.4 ภูมิปัญญาไทย เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม โดยการตีความหมายอย่างลึกซึ้งให้เข้าใจถึงมูลเหตุแห่งการสร้างสรรค์อันอย่างชาญฉลาด แสดงถึงความมีภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่งที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ ทั้งยังมีคุณค่างดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะปรากฏ คุณค่าเด่นชัด และนำห้วงแห่งเมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์สอดคล้องระหว่าง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย

จากความหมายต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา สามารถสรุปเป็นสาระสำคัญได้ ดังนี้

1. การเกิดภูมิปัญญา ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านี้ จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับ บุคคลสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสม แล้วสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่ สิ้นสุด

2. ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย

- 2.1 ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
- 2.2 การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
- 2.3 ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
- 2.4 สถานการณ์ที่ไม่มั่นคงหรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
- 2.5 รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

3. ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University

- 3.1 เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะความเชื่อและพฤติกรรม
- 3.2 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อมและ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

- 3.3 เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
- 3.4 เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อ ความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
- 3.5 เป็นแกนหลักในการมองชีวิต เป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
- 3.6 มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง
- 3.7 มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

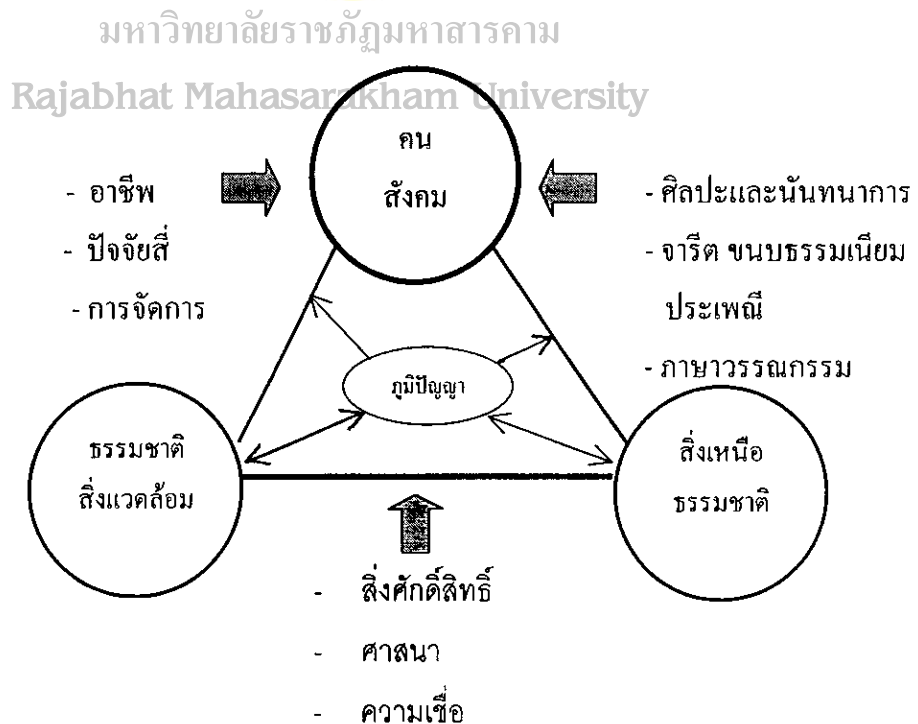
จากแนวความคิดของนักวิชาการที่ได้กล่าวมาอาจจะแบ่งภูมิปัญญาได้เป็นสองระดับ คือ ภูมิปัญญาชาติ หรือภูมิปัญญาไทย กับภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพิจารณา รายละเอียดในภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นพื้นฐานความรู้ความสามารถของกลุ่มคนในท้องถิ่นหนึ่ง ที่สร้างขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ผ่านกระบวนการ เลือกสรร เรียนรู้ ปรุงแต่ง พัฒนาการและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต ของคนไทยในท้องถิ่นให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม

ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาไทย จากการศึกษาถึงความหมาย และลักษณะของ ภูมิปัญญาไทยดังกล่าวแล้วภูมิปัญญาไทยสามารถสะท้อนออกมาในสามลักษณะที่สัมพันธ์ ใกล้เคียงกัน

1. ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ในสังคมหรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดทั้ง

สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้งสามลักษณะนี้ คือ สามมิติของเรื่องเดียวกัน คือ ชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมา ถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้ โดยแผนภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 ลักษณะความสัมพันธ์ภูมิปัญญาไทย

จากแผนภูมิ จะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ภูมิปัญญา คือ องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และสังคมในลักษณะของการปรับเปลี่ยนรูปแบบวัฒนธรรม ด้านหัตถกรรม เพื่อเป็นการสร้างรายได้ สามารถเป็นอาชีพเสริมและนำมาซึ่งธุรกิจชุมชน ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น โดยยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมไว้ให้คงอยู่ต่อไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่บ่งบอกถึงภูมิรัฐของชุมชนนั้นในด้านต่าง ๆ ตามความถนัด ซึ่งสืบทอดสั่งสมมาแต่อดีต และมีการสั่งสมเรียนรู้โดยอาศัยความเชื่อ โดยเฉพาะชาวผู้ไทในภาคอีสานที่อยู่กันเป็นกลุ่ม ได้อนุรักษ์การแต่งกาย การทอผ้าแพรวา จนสามารถทำให้วัฒนธรรมเก่าและใหม่ผสมกลมกลืน อาศัยการพัฒนาให้เป็นที่ไปตามยุคสมัย จากความเชื่อผู้หญิงผู้ไทจะต้องทอผ้าแพรวาเพื่อใช้ในงานประเพณีที่สำคัญต่างๆ เป็นการทอผ้าแพรวาเพื่อเป็นธุรกิจ จากต่างคนต่างขาย จนกลายเป็นการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินธุรกิจแพรวาของชาวผู้ไท เป็นที่ประจักษ์แพร่หลาย นอกจากเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของการทอผ้าแพรวาแล้ว ยังเป็นการสร้างรายได้ให้ชุมชน มีการรวมกลุ่มเพิ่มขึ้นทุกปี นั้นแสดงให้เห็นว่าธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้านในการทอผ้าแพรวา จะมีความก้าวหน้าต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผ้ากับสังคมมนุษย์

แม็กเวล (Maxwell. 1990 อ้างถึงใน สุภาวดี คุ่มเงิน.2538 : 1) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผ้ากับสังคมมนุษย์ ไว้ว่า ผ้าเป็นวัสดุทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและ

มีคุณค่าเท่ากับหลักฐานประเภทศิลปะโบราณวัตถุอื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชน สังคมวิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาของมนุษย์ที่ทอผ้ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผืนผ้าทอจากชุมชนหนึ่งชุมชนใดที่นำมาศึกษา ก็จะทำให้ทราบถึงลักษณะนิเวศวิทยา หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยพิจารณาได้จากวัตถุที่นำมาใช้เป็นเส้นใยในการทอ ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าก็จะทำให้ทราบถึงคติความเชื่อของผู้คนในสังคมที่ได้ถ่ายทอดออกเป็นลวดลายนอกจากนี้การทอผ้ายังนำไปใช้เป็นข้อสังเกตถึงการแบ่งหน้าที่ของบุคคลในสังคมได้อีกด้วย เนื่องจากการทอผ้าที่มีพบตามภูมิภาคต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่มีผู้หญิงเป็นผู้ทอ

พิสิฏฐิ เจริญวงศ์ (2530 : 27) กล่าวว่า ผ้าเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสี่ ของมนุษย์ที่มีการพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ได้มีการค้นพบหลักฐานที่แสดงถึงการทอผ้าใช้กันมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้พบหลักฐานทางโบราณคดี เช่น แวดินเผา ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นฝ้าย ที่มีอายุประมาณ 5,600 ปีก่อนประวัติศาสตร์ ที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี จากหลักฐานการทอผ้าที่มีมาตั้งแต่อดีต ย่อมแสดงให้เห็นว่ามนุษย์รู้จักนำวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาแปดปัดห่อหุ้มร่างกาย โดยมีเจตนาเบื้องต้นก็คือก่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ร่างกาย และป้องกันอันตรายจากภายนอก วัสดุที่มนุษย์นำมาทอผ้าได้มาจากธรรมชาติ เช่น จากหนังสัตว์ ขนสัตว์ เส้นใยของพืช โดยวิธีธรรมชาติอย่างง่าย จนถึงปัจจุบันเส้นใยที่ใช้ในการทอผ้าได้จากกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ ผ้าที่มนุษย์นำมาใช้นอกจากวัตถุประสงค์เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงฐานะทางสังคม เพศ วัย โอกาส สถานที่ แต่ในปัจจุบันมนุษย์ใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยจะเน้นหนักเพื่อความสวยงามเป็นสำคัญ

สุภาวดี คุ่มเงิน (2538 : 12) กล่าวว่า จากหลักฐานการทอผ้าที่มีมาตั้งแต่อดีตตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่าการทอผ้าที่พบในอีสานเป็นการทอผ้าแบบหัตถกรรมดั้งเดิม จัดว่าเป็นงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ฝีมือในการผลิต ผสมผสานเข้ากับการฝึกฝนและความคิดสร้างสรรค์ จนเกิดทักษะที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากบรรพชน จนปรากฏเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย และคุณค่าทางความงาม โดยเฉพาะในภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีการทอผ้าพื้นเมืองมากที่สุดของประเทศไทย เนื่องจากภาคอีสานเป็นบริเวณที่มีกลุ่มชนหลายเชื้อสายอาศัยอยู่ ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยลาว ชาวอีสานส่วนใหญ่มีศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน จะมีความแตกต่างกันก็เพียงรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าที่สืบทอดกันยืนยาวมาเป็นเวลาช้านาน ผ้ายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน และผ้ามีความสำคัญ ต่อสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นปัจจัยสี่ นอกจากนี้ผ้ายังสามารถบอกฐานะทางสังคมได้อีกด้วย อีกทั้งยังใช้ลักษณะของผ้าทอจากแต่ละชุมชนมาเป็นข้อสังเกตในการจัดแบ่งกลุ่มชนได้อีกด้วย เช่น การทอผ้าของกลุ่มที่มีเชื้อสายยวนหรือโยนก จะมีปรากฏอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย การทอผ้าของกลุ่มที่มีเชื้อสายลาว ทั้งลาวพวน ลาวเทิง ลาวโซ่ง หรือผู้ไท และกลุ่มชนที่มีเชื้อสายเขมร ฯลฯ

1.3 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับผ้าแพรวา

1.3.1 ความหมายของผ้าแพรวา

พระราชวงศ์จักรี 200 ปี (2536 : 238) กล่าวถึง ความหมายของผ้าแพรวาไว้ดังนี้
แพรวามาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า “แพรว” และคำว่า “วา” แพรว มาจากคำว่า “แพ” ในภาษาพื้นบ้านอีสาน มีความหมายว่า ผ้า วา หมายถึง ความยาวของผ้า 1 วา (ประมาณ 2 เมตร) ผ้าแพรวา เป็นชื่อเฉพาะที่ชาวอีสานทั่วไปเรียกผ้าชนิดหนึ่ง ที่ใช้สำหรับคลุมไหล่ หรือหมสไบเฉียงของชาวผู้ไท ซึ่งใช้ในโอกาสที่มีงานเทศกาล บุญประเพณี หรืองานสำคัญอื่น ๆ ผ้าแพรวาเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวผู้ไทบ้านโพธิ์ อำเภอลำปาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งแต่ละครัวเรือนต่างก็มีผ้าแพรวาที่ทอด้วยเส้นไหม หรือฝ้าย เดิมนั้นการทอผ้าแพรวานิยมใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีการจำหน่ายแต่อย่างใด

ผ้าแพรวาจะมีลักษณะเป็นผ้าขิดสีแสด ทอลวดลายต่าง ๆ ในพับเดียวกัน สลับลายถึง 5 ลาย มากกว่า 5 สี การทอผ้าแพรวาต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญสูง ลักษณะเด่นของผ้าแพรวาจะมีลายก้นกลางระหว่างดอก ช่อดอก เรียกว่าดอกอ้อมคันลาย จะสลับดอกตามขวางไปเรื่อย ๆ จนเกือบถึงเชิงผ้า จึงจะมีลวดลายปลายเชิงผ้า เรียกว่า “ลายช่อปลายเชิง” จากนั้นจึงจะเป็นเชิงผ้า คือลายที่อยู่สุดท้ายปลายผ้า

1.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับผ้าแพรวา

วิบูลย์ ลีสุวรรณ.(2531 : 51-53) จากการศึกษาเรื่องผ้าไหม พบว่า ผ้าพื้นบ้านอีสานแต่ละประเภทจะมีความแตกต่างทางด้านลักษณะ รูปแบบ และลวดลายของผ้าทอที่ทำให้เกิดลักษณะเด่นหรือเกิดเอกลักษณ์ของผ้าทอแต่ละประเภทได้อย่างชัดเจนในจำนวนของผ้าทอหลากหลายประเภทที่มีปรากฏในภาคอีสานนั้น “ผ้าแพรวา” จัดเป็นผ้าทอที่มีองค์ประกอบเฉพาะตัวหลาย ๆ ประการที่ทำให้ทราบได้ว่า ผ้าแพรวาคือผ้าที่มีการทอกันอยู่เฉพาะ

กลุ่มชาวไทยเชื้อสายผู้ไทเท่านั้น หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ผ้าแพรวา คือผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไท ซึ่งอาศัยอยู่ในหลายพื้นที่ของภาคอีสาน

ชาวผู้ไทที่ได้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณท้องที่ต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย นอกจากจะตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นกลุ่มแล้ว ชาวผู้ไทเหล่านี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมการแต่งกายและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้า ชาวผู้ไทที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเฉพาะที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีบรรพบุรุษดั้งเดิมอยู่ที่สิบสองจุไทย และได้อพยพย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่แถบเมืองวัง และเมืองตะโปน หรือ เมืองเซโปน ซึ่งปัจจุบันคือพื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองสุวรรณเขต ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

แพทรีเซีย ชีสแมน (Cheesmen.1988) อ้างถึงใน สุกาวดี ตุ่มเงิน. 2538 : 48) ได้เสนอแนวคิดในการพิจารณาถึงลักษณะรูปแบบของผืนผ้าแพรวาไว้ว่า ผ้าแพรวามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดหน้ากว้างโดยประมาณ 55 เซนติเมตร ความยาวตลอดผืนโดยประมาณ 2.30 เมตร ซึ่งขนาดความกว้าง และยาวของผืนผ้าดังกล่าว มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้เป็นผ้าสไบห่มเฉียงไหล่หรือที่ชาวผู้ไทเรียกว่า “ผ้าเบียง” (Cheesmen.1988 : 106) โครงสร้างของผ้าแพรวาแต่ละผืนแบ่งออกได้เป็นสามส่วน คือ

1. ลายใหญ่ คือส่วนของผืนผ้าที่ทอเป็นลายใหญ่เต็มทั้งพื้นที่ในแนวขวาง ลายใหญ่นี้มีความกว้างของลายประมาณแถวละ 9 เซนติเมตร ในผ้าแพรวาหนึ่งผืนจะมีลายใหญ่ประมาณ 13 แถว ซึ่งจำนวนแถวของลายใหญ่นี้จะมีจำนวนมาก หรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความยาวของผืนผ้า และความใหญ่เล็กของลายในแต่ละแถว

2. ลายเล็ก คือ ส่วนของชายผ้าที่มีการทอเป็นลายเล็กทั้งสองด้าน โดยทอตามแนวขวาง ลายเล็กนี้มีความกว้างของลายประมาณ 4 เซนติเมตร

3. เชิงผ้า คือ ส่วนชายสุดของผืนผ้าทั้งสองด้านที่ถักเป็นเกลียวเส้นเชือกขนาดเล็ก ๆ ยาวเส้นละประมาณ 10 เซนติเมตร มีด้านละประมาณ 70 เส้น

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2527 : 195-212) ได้กล่าวถึงผ้าทอของชาวอีสานเป็นผ้าทอที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นที่เด่นที่สุด โดยได้แบ่งผ้าทอของชาวอีสานตามชนิดของวัตถุดิบออกเป็นสองชนิด คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหม ผ้าทั้งสองชนิดนี้นอกจากจะหนีไปจากการใช้วัตถุดิบที่ต่างกันแล้ว ยังมีวิธีการทอและลวดลายที่แตกต่างกันออกไปอีกมากมายหลายรูปแบบ เช่น ผ้ามัดหมี่

ผ้าจิด ผ้าหางกระรอก ผ้าตีนจก และผ้าแพรวา โดยเฉพาะผ้าแพรวานั้นเป็นผ้าที่มีการทอ สืบเนื่องมาจากชาวผู้ไท ทอให้มีขนาดพอเหมาะที่จะใช้เป็นผ้าสไบ ลวดลายของผ้าเป็น ลักษณะของการผสมผสานระหว่างลายจิดและลายจก ปัจจุบันนี้มีการทำกันน้อยมาก

จากแนวความคิดเกี่ยวกับผ้าแพรวาที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการทอผ้าแพรวา ที่ยังคงมีอยู่ที่บ้าน โพนทั้งหมดมีผู้หญิงทำหน้าที่เป็นผู้ทอที่ยังใช้วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมที่ สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ลักษณะเฉพาะของผ้าแพรวาที่ทอโดยสตรีชาวบ้าน โพน คือเป็น ผ้าแพรวาที่ทอจากใยไหม ทอด้วยวิธีการทอจิดและทอจกผสมผสานกันทำให้แต่ละลาย ประกอบด้วยไหมหลายสี

ผ้าแพรวาแต่ละผืนมีขนาดความยาวพอที่ผู้หญิงจะนำไปใช้ห่มคลุมเฉียงบ่า ในลักษณะของสไบได้พอดี ลวดลายบนผ้าแพรวาจะมีปรากฏเต็มตลอดทั้งผืนผ้า ลายทุกลาย ถูกจัดวางเรียงเป็นแถวตามแนวอนขวางเต็มหน้าผ้าแบบซ้ำๆ กัน ที่ชายผ้าทั้งสองด้านทอเป็น พื้นที่ว่างด้วยไหมสีแดงเข้ม ลักษณะของลายแบ่งได้เป็นสามประการคือ ลายใหญ่ ลายเล็ก และลายเชิงผ้า เป็นการทอลักษณะผสมผสานระหว่างลายจิดและลายจก

Rajabhat Mahasarakham University

1.4 คติความเชื่อเกี่ยวกับการทอผ้า

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย (2516 : 15-17) พัฒนา กิตติอาษา (2532 : 7-8) และ ดวงเดือน นุนะวง (2535 : 1-6) ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อเกี่ยวกับการทอผ้าไว้ดังนี้

1. หน้าที่ในการทอผ้า เป็นหน้าที่ของผู้หญิง
2. ระยะเวลาในการทอผ้าส่วนใหญ่จะใช้เวลาว่างหลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว
3. จุดประสงค์หลักในการทอผ้ามีสองประการคือ ทอไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน

วัน และ การทอไว้ใช้ในงานประเพณี ตลอดจนการใช้เนื่องในพิธีต่าง ๆ ทางศาสนา ถือว่าเป็น สิริมงคลแก่ชีวิต

4. การใช้ผ้าเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคม โดยพิจารณาได้

จากกระบวนการทอผ้า และการใช้ผ้า ได้ดังนี้

- วัยเด็ก ผู้หญิงจะได้รับการอบรมเลี้ยงดู เรียนรู้งานบ้านควบคู่

ไปกับการเรียนรู้การทอผ้าจากแม่ และญาติฝ่ายหญิง

- วัยสาว ลูกผู้หญิงต้องฝึกทอผ้าจนเป็น เพราะชาวอีสานถือว่าการ

ทอผ้าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของผู้หญิงที่พร้อมที่จะแต่งงานมีครอบครัวได้

- วิทยุใหญ่ หลังจากแต่งงาน ผู้หญิงก็จะให้กำเนิดบุตร สตรีวัยนี้ก็จะทอผ้าเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และนำไปใช้สอยในเทศกาลบุญต่าง ๆ
 - วิทยุขรา เมื่ออย่างเข้าสู่วิทยุขรา สตรีผู้นั้นก็จะทำหน้าที่สอนลูกหลานถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าให้แก่ลูกหลานที่เป็นผู้หญิงต่อไป
5. การใช้ผ้าเนื่องในประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น ผ้าที่ใช้ในพิธีแต่งงาน ผ้าที่ใช้ในพิธีตาย ฯลฯ

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการผลิตของธุรกิจชุมชน

ถัดมา สุขปริดา (2532 : 8 – 9) ได้กล่าวไว้ว่า โครงสร้างของระบบหรือกระบวนการผลิตในชุมชนประกอบด้วยพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากร (Input) หมายถึง จุดมุ่งหมายและวัตถุดิบที่ได้
2. ขบวนการ (Process) หมายถึง การดำเนินการนำทรัพยากรหรือวัตถุดิบ

มาจัดสรรให้เป็นขบวนการที่เหมาะสม

3. ผลที่ได้รับ (Output) หลังจากวัตถุดิบที่ป้อนเข้าไป (Input) ผ่านขบวนการ (Process) แล้วจะได้ผลออกมา (Output)

ทั้งนี้ นอกจากองค์ประกอบ 3 ส่วนแล้ว ยังต้องมีความสัมพันธ์ จึงจะทำให้ผลที่ได้รับมีประสิทธิภาพ ทั้งปริมาณและคุณภาพ การตรวจสอบประสิทธิภาพของระบบ โดยอาศัยการประเมินผลจากผลที่ได้รับ (Output) หลังจากการประเมินผลแล้วจะเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) มาตรวจสอบองค์ประกอบทั้ง 3 ว่ามีความสัมพันธ์เหมาะสมกันมากน้อยเพียงใด สรุปความสัมพันธ์ดังภาพประกอบ 2

แผนภูมิที่ 2 องค์ประกอบของระบบการผลิต

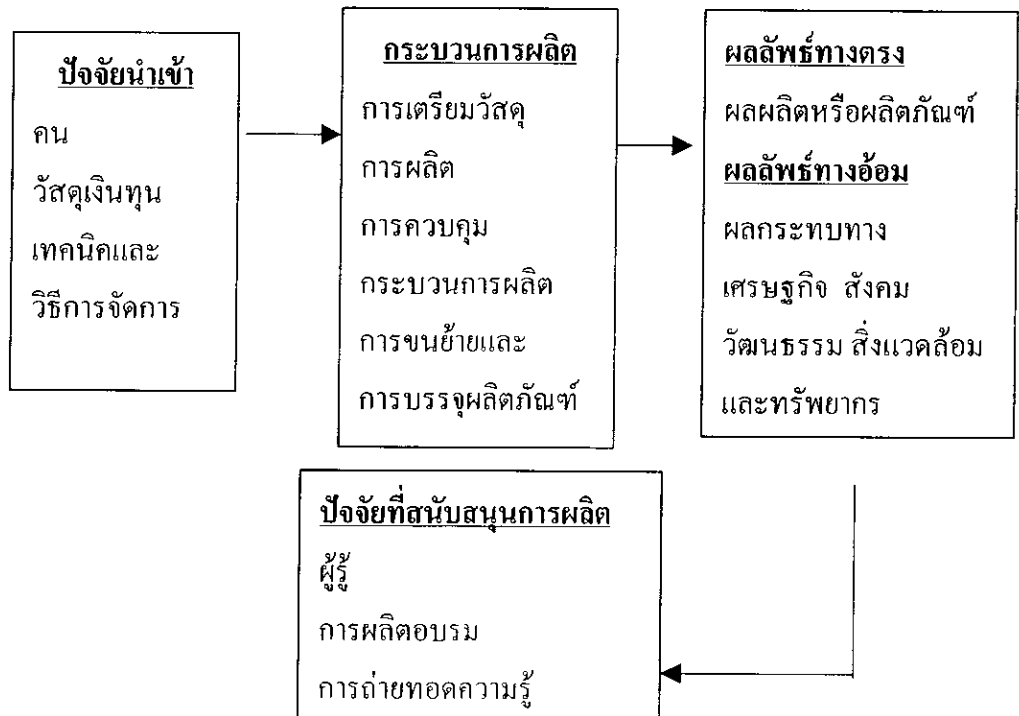
ศิริพร ยอมกมลศาสตร์ (2541 : 17) ได้กล่าวว่า ธุรกิจชุมชน (community Business) หมายถึง การลงทุนทำการผลิต-การค้าของชุมชน โดยมุ่งหวังกำไรเข้าสู่ชุมชน

ชุมชนอาจเริ่มต้นสะสมทุนจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ แต่ต่อมาต้องสะสมทุนโดยอาศัยกำไร การทำธุรกิจชุมชนในที่นี้จึงเป็นความพยายามของชุมชนในการดูรายได้จากภาคเมืองเข้าสู่ ภาคชนบท เพื่อมิให้ภาคชนบทเสียเปรียบภาคเมืองเกินไป อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของ ธุรกิจชุมชนมิได้ตั้งอยู่บนหลักการในเรื่องกำไรเพียงอย่างเดียว เพราะต้องคำนึงถึงสังคม วัฒนธรรมและผลประโยชน์ของชุมชนด้วย

พิทยา สายหู (2537: 221- 222) ได้สรุปทฤษฎีของกระบวนการผลิตในระบบผลิตเชิงธุรกิจประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ คน วัสดุ เงินทุน เทคนิคและวิธีการจัดการ
2. กระบวนการผลิต ได้แก่ การเตรียมวัสดุ การผลิต การควบคุม กระบวนการผลิต การขนย้ายและการบรรจุผลิตภัณฑ์
3. ผลลัพธ์ ซึ่งผลลัพธ์ทางตรง ได้แก่ ผลผลิต ผลิตภัณฑ์ ผลลัพธ์ทางอ้อม ได้แก่ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร

รวมทั้งกระบวนการผลิตของชุมชนยังมีปัจจัยที่สนับสนุนการผลิต ได้แก่ ผู้รู้ การฝึกอบรม และการถ่ายทอดความรู้ สรุปความสัมพันธ์ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างกระบวนการผลิตของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2542 : 93) ได้กล่าวว่า รากฐานของอุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชนไม่ใช่ทุนเงินเป็นอันดับแรก แต่เป็น “คน” ซึ่งรวมตัวกันเรียนรู้ สะสมความรู้ และประสบการณ์ ในการผลิต การจัดการ การตลาด พร้อมกับสะสมทุน จึงเกิดคุณภาพคนและองค์กรที่สามารถดำเนินการขยายให้ใหญ่ขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพโดยสมาชิกซึ่งเป็นผู้ผลิตมีบทบาทสำคัญและได้ประโยชน์ทุกขั้นตอนจากแรงงานและผลผลิตของตนเอง

1.6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2528 : 52-57) ได้สรุปทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอลแลนด์ ไว้ว่า เหตุผลของการเลือกอาชีพเกิดจากการผสมผสานของความคิดที่ตัวบุคคลเอง และความเข้าใจของเขามีสู่อาชีพที่เลือกกว่าเป็นอย่างไร เมื่อเลือกอาชีพอะไรเข้าใจคร่าว ๆ เกี่ยวกับอาชีพนั้นบ้างแล้ว อาจถูกหรือผิดก็ได้ หลักทฤษฎีของฮอลแลนด์แบ่งออกเป็น 4 ข้อ ดังนี้

1. มนุษย์ใช้อาชีพเป็นเครื่องแสดงออกถึงบุคลิกภาพของตนเอง การเลือกใด ๆ ย่อมแสดงว่า บุคลิกภาพของเขาแสดงออกมาในทิศทางนั้น
2. ทุกคนมีความคิดบางอย่างเกี่ยวกับอาชีพแทบจะทุกอาชีพ แนวคิดทางอาชีพเหล่านี้ อาจถูกต้องตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ ไม่ว่าจะถูกหรือผิด ความคิดเหล่านั้นล้วนมีผลต่อการเลือกอาชีพของบุคคลเป็นอย่างมาก
3. บุคคลที่เลือกประกอบอาชีพคล้ายคลึงกัน ย่อมมีลักษณะทางบุคลิกภาพที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ใกล้เคียงกัน จะก่อให้เกิดอาชีพขึ้นมาได้
4. บุคคลที่เลือกอาชีพได้ตรงกับบุคลิกภาพของเขา มักมีความพอใจในอาชีพนั้น ยิ่งถ้ามีความสอดคล้องกันระหว่างบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมทางงานอาชีพมากเท่าใด เขายังมีความสุขในการทำงานมากขึ้นเท่านั้น

กินซ์เบิร์ก และคนอื่นๆ (Ginzberg and others 1990) อ้างถึงใน

นวลศิริ เปาโรหิตย์. 2528: 67-68) พบว่า กระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพนั้น จะเกิดควบคู่ไปกับชีวิตการทำงาน บุคคลจะเลือกอาชีพใหม่การเลือกอาชีพใหม่จะมากขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายด้าน เช่น ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โอกาสความก้าวหน้า หรือความกดดันอื่น ๆ จากสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันบุคคลยังมีทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับชีวิตได้หลายประการ เช่น โอกาสเข้ารับการศึกษาเพิ่มเติมทำให้สามารถก้าวไปสู่อาชีพใหม่ที่ไม่ใช่ตัวเลือกเดิมที่มี ความรู้ความชำนาญสูงยิ่งขึ้น บุคคลย่อมมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอตาม

พัฒนาการของชีวิต หากความต้องการเปลี่ยนแปลงไปหรือสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป จะมีผลต่อการปรับตัวของบุคคลให้ตรงกับความต้องการของตนเองมากที่สุดด้วย

ศุภวดี บุญญวงษ์ (2528 : 20-22) ได้กล่าวถึง หลักการเลือกอาชีพโดยทั่วไป ดังนี้

1. การเลือกอาชีพด้วยความรู้สึกชอบหรือสนใจ การประกอบอาชีพที่มีพื้นฐานความชอบและความสนใจจริงย่อมประสบความสำเร็จด้านอาชีพสูงกว่าการประกอบอาชีพ โดยไม่ชอบไม่มีความถนัด หลักการเลือกขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ ในสังคมชนบทอาชีพที่รู้จักส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรรม ประสบการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่จำกัด จึงทำให้ความรู้สึกชอบและสนใจอาชีพแคบกว่าสังคมเมือง ซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางอาชีพในด้านอุตสาหกรรม

2. การเลือกอาชีพด้วยการลองทำ มีโอกาสที่จะช่วยให้บุคคลตัดสินใจเลือกอาชีพได้ดีขึ้นการเลือกอาชีพโดยไม่ไดลองทำก่อนอาจได้อาชีพที่ไม่สอดคล้องกับความถนัดความสามารถของบุคคลอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ได้ขึ้นชมกับงานที่ได้ลงมือทำจะทำให้เกิดความพอใจและมองเห็นอนาคตของงานนั้น ๆ ดังนั้นการฝึกงานและการลองงานจึงเป็นวิธีที่ดีวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความที่เหมาะสมกับอุปนิสัย ความถนัด และความชอบ ก่อให้เกิดความรัก เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในงานนั้น ๆ รวมทั้งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในอาชีพอย่างแท้จริง

3. การเลือกอาชีพด้วยวัยและวุฒิภาวะ บุคคลมีความสนใจอาชีพแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะการตัดสินใจเลือกอาชีพใด ๆ นั้น เกิดจากบุคคลมีค่านิยมด้านอาชีพและกำหนดจุดมุ่งหมายชีวิตในอนาคต การตัดสินใจเลือกอาชีพเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นมักได้อาชีพที่แท้จริง เมื่อสนใจในอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจะเกิดการลองเลือกอาชีพต่าง ๆ ในที่สุดการตัดสินใจสุดท้ายมักอยู่ในวัยทำงานที่แท้จริง เนื่องจากมีความมั่นใจแล้วว่า อาชีพนั้นจะสร้างความเจริญมั่นคงให้กับตนเองเป็นการตัดสินใจโดยคำนึงความก้าวหน้ามากกว่าความพอใจ จึงกล่าวได้ว่า การตัดสินใจเลือกอาชีพขั้นสุดท้ายของบุคคลนั้นจะนึกถึงอนาคตของอาชีพเป็นประการสำคัญ

4. การเลือกอาชีพตามกลุ่มอาชีพ โดยหลักการของการเลือกอาชีพบุคคลต้องสำรวจตนเองให้ชัดเจนว่า ตนเองจะงอกงามในกลุ่มอาชีพของสิ่งแวดล้อมแบบใด แล้วจึงเลือกสร้างหรือสร้างงานที่เกี่ยวข้องอยู่ในกลุ่มอาชีพนั้น ๆ ให้เกิดผลและมีความก้าวหน้าต่อไป กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มอาชีพที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมวัตถุดิบ กลุ่มสิ่งแวดล้อมแบบสอบสวนนิยมและศิลปะนิยม เป็นต้น

5. การเลือกอาชีพตามพื้นฐานครอบครัว และสังคมแวดล้อม กระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพของบุคคลจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพื้นฐานครอบครัวและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก บุคคลมักเลือกอาชีพที่สอดคล้องกับพื้นฐานครอบครัวและสิ่งแวดล้อม

6. การเลือกอาชีพตามเกณฑ์ของความต้องการ บุคคลมักเลือกประกอบอาชีพที่ตอบสนองความต้องการที่สำคัญ ได้แก่ ต้องการให้เป็นที่ยอมรับนับถือ มีความสัมพันธ์กันดี ความเก่งเป็นเลิศในงาน สวัสดิการดี เป็นอิสระในการวางตัว การแสดงออก ความต้องการมีฐานะทางเศรษฐกิจแบบสังคมที่ดี ขวัญและระเบียบวินัย ความเอาใจใส่จากผู้อื่น มีอิสระในการวางตัว การแสดงออก ความต้องการด้านการตัดสินใจ และเป็นสิ่งที่ท้าทายการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

พิชญ์ สมพอง (2532 : 237) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงอาชีพในชนบทเกิดจากสาเหตุ 2 ประเด็น ดังนี้

1. สาเหตุภายในสังคมชนบท ที่ผลักดันให้สังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรในธรรมชาติ สภาพดินฟ้าอากาศ ฝนแล้ง การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร อัตราการเกิด อัตราการตาย การย้ายถิ่น การรู้จักนำเอาสิ่งใหม่มาใช้ในชุมชนตนเอง เช่น การใช้รถไถเดินตามแทนแรงงานโค การใช้มูลสัตว์ทำแก๊สหุงต้ม การประดิษฐ์ล้อเลื่อน และการเบี่ยงเบนในวัฒนธรรมเก่า

2. สาเหตุภายนอกสังคมชนบท มีหลายปัจจัย เช่น การผสมผสานและการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงตามแผนพัฒนาหรือการพัฒนา

สุรพล กาญจนะจิตร และประภาส ศิลปรัศมี (2531 : 87-91) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ พบว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้กลุ่มอาชีพประสบความสำเร็จมีหลายประการ อาทิ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของทางราชการในด้านต่าง ๆ การได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน การได้รับข่าวสาร ความสามารถที่สนองความต้องการให้แก่สมาชิก และการได้รับการติดตามตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เกิดขึ้นใน ค.ศ. ที่ 20 โดย เลสลีย์ ไวท์ (Leslie A. White 1902 อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544 : 100) ได้เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) เทคโนโลยีเศรษฐกิจมีบทบาทในสังคม และเกิดขึ้นเพื่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม (2) เมื่อเกิดความสัมพันธ์ มนุษย์จะสร้างระบบสังคมจนสามารถกำหนดแนวความคิดของมนุษย์ในที่สุด และ (3) ระบบวัฒนธรรมจะควบคุมระบบสังคม ระบบสังคมจะควบคุมระบบจิตของมนุษย์แต่ละคน (เป็นแนวความคิดอุดมคติหรือแนวความคิด)

จูเลียน สจิวัด (Julian Steward 1972 อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544 : 101) มีความสนใจวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรม สรุปได้ว่า วิวัฒนาการวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ เพื่ออธิบายนิเวศวัฒนธรรม ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมและต้องวิเคราะห์ ประสิทธิภาพของวัฒนธรรม ที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด เช่น มาใช้เป็นอาหาร และที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคม

2. การศึกษารูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างวัฒนธรรม กำหนดพฤติกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาวิธีการทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้หรือไม่ เพียงใด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์พฤติกรรม และกิจกรรมคนในสังคม ว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดได้หรือไม่ มีผลกระทบต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของคนในสังคมเพียงใด พฤติกรรมเพื่อการอยู่รอดของมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมอย่างไร

2.2 ทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2544 : 135) กล่าวถึงทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ว่า มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านที่เป็นตัวการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การที่บุคคลหรือกลุ่มยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่อง

ที่มีความสัมพันธ์ในบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยมของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ทฤษฎีนี้จึงเป็นการกล่าวถึงกระบวนการของการยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งมีข้อสมมติว่า ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความแตกต่างในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยมการจะยอมรับสิ่งใหม่เร็ว หรือช้าขึ้นขึ้นอยู่กับลักษณะเหล่านั้น การรับสิ่งใหม่หรือการรับของใหม่ (innovation) หมายความว่าถึงวัตถุในด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและไม่ใช่วัตถุ อันได้แก่ความรู้สึกรักใคร่ ทักษะ และอุดมการณ์ ในชุมชนหนึ่งๆ จะเกิดขึ้นนั้นจะต้องมีแหล่งที่มาอยู่ 3 ประการ คือ

1. การค้นพบ (discovery) คือ การที่ชาวบ้านได้ค้นพบทรัพยากรหรือการค้นพบพืชผลทางการเกษตรสมัยใหม่ทำให้ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพ หรือรายได้ดีกว่าเดิม เช่น การค้นพบพืชพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้ประชาชนได้หันมาทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ใหม่ประชาชนก็มีรายได้สูงขึ้น

2. การคิดค้นประดิษฐ์ (invention) คือ การที่มีผู้คิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น และมีประโยชน์ต่อชุมชน ประชาชนก็จะหันมารับสิ่งใหม่ ๆ นั้นมาใช้กันมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น มีการประดิษฐ์คิดค้นรถยนต์เล็ก ๆ โดยนำเครื่องสูบน้ำมาใช้แทนเครื่องจักร ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์หลายอย่าง

3. การแพร่กระจาย (diffusion) คือ การยอมรับสิ่งใหม่ ๆ จากสังคมอื่นหรือสังคมภายนอกเรียกว่าเป็นการแพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เช่น การที่ชาวนาได้รับความรู้ เทคนิคใหม่ ๆ ในการทำการเกษตรจากประเทศตะวันตก

ดังนั้นทฤษฎีการยอมรับสิ่งใหม่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการพิจารณาถึงลักษณะหรือบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มในชุมชนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมและวัฒนธรรม

2.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมใน

สังคมไทย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ(2544 : 152 - 153) กล่าวถึง ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในสังคมไทยไว้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

1.1 การที่รัฐบาลได้ลงทุนในการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่าง ๆ มากมาย เช่น การสร้างถนนเชื่อมหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลกับเมืองต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับกันดีว่าผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาดังกล่าวนี้ ทำให้หมู่บ้านที่เดิมเคยมีสภาพเป็นอยู่ง่าย ๆ และมีเศรษฐกิจแบบยังชีพ กลับมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งต้องเข้าไปผูกพันกับราคาสินค้าของตลาดระดับประเทศ และระดับโลกมากขึ้น

1.2 การติดต่อพึ่งพาระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทได้เพิ่มมากขึ้น สังคมเมืองได้พัฒนาไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จากชนบทมากขึ้น ทำให้อาชีพการทำเกษตรกรรมอย่างเดียวได้กลายเป็นเจ้าของกิจกรรมที่มีใช้ การเกษตรต่าง ๆ เพื่อนำทรัพยากรไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งเป็นกรรมกรในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ คนรวยที่มีทุนทรัพย์ มีแนวโน้มที่จะลงทุนในการขนส่งและการค้า กลายเป็นชาวนาและพ่อค้า หรือเป็นพ่อค้าอย่างเดียว

1.3 เมื่อมีการติดต่อระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทมากขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยเฉพาะด้านการแพร่กระจายของระบบการค้า จะก่อให้เกิดการสะสมทรัพย์ และเนื่องจากแต่ละคนสะสมได้ไม่เท่ากัน จึงก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน รูปแบบของทรัพย์สินที่สำคัญที่สุด คือ ที่ดิน ดังนั้นแบบแผนการถือครองที่ดินอาจจะนำไปสู่การแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

1.4 สภาพนิเวศวิทยาของหมู่บ้านมีผลต่ออัตราของการปรับปรุงและพัฒนาในด้านอาชีพเกษตรกรรม ทั้งนี้เนื่องจากว่าเมื่อสภาพสิ่งแวดล้อมในด้านภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น เช่น มีที่ดินทำกินที่อุดมสมบูรณ์ ก็ส่งผลให้มีรายได้ดีขึ้น นำรายได้มาปรับปรุงความเป็นอยู่ต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

2.1 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในด้านของอำนาจรัฐ ได้แพร่กระจายไปสู่ชนบทกว้างขวางขึ้น ปริมาณของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปปฏิบัติการตามโครงการต่าง ๆ มีมากขึ้น ทำให้สถานภาพและบทบาทของผู้นำได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บทบาทของผู้นำที่เคยเป็นตัวแทนของชาวบ้านจะกลายเป็นตัวแทนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ

2.2 เนื่องจากการที่อำนาจรัฐ เข้าไปติดต่อดังกล่าวโดยผ่านทางผู้นำโดยตรง ทำให้โอกาสที่ผู้นำจะได้รับประโยชน์ส่วนตัวมีมากขึ้นจากตำแหน่งหน้าที่ โดยได้รับการสนับสนุนจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือสายใยของความสัมพันธ์นอกหมู่บ้าน กับข้าราชการหรือพ่อค้า ในระดับอำเภอ จังหวัด เป็นต้น

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

3.1 การที่สังคมชนบทได้มีการติดต่อกับสังคมเมืองมากขึ้นนั้น ทำให้การพึ่งพาอาศัยภายในสังคมชนบทน้อยลง ระบบครอบครัวและเครือญาติซึ่งเดิมเคยเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้เปลี่ยนบทบาทไป ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยต่าง ๆ ของรัฐที่เข้ามาทำหน้าที่เหล่านี้แทน ระบบครอบครัวและเครือญาติ จึงได้ทำหน้าที่น้อยลง เช่น หน่วยงานของรัฐที่เข้ามา ได้แก่ โรงเรียนให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ธนาคารหรือสหกรณ์ให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินแทนการกู้ยืมจากพี่น้องเครือญาติ

3.2 เนื่องจากประชากรที่เพิ่มขึ้นมากในชุมชน และทรัพยากรได้เริ่มจำกัดลง ทำให้ชาวบ้านต้องออกไปทำงานติดต่อกับภายนอกชุมชน จำเป็นต้องหารายได้จากแหล่งอื่น ๆ Rajabhat Mahasarakham University

3.3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบทในเรื่องของการยอมรับค่านิยมปัจเจกบุคคลนิยม ความเชื่อมั่นในตนเองที่ได้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานและสังคม และจากการยอมรับความทันสมัย ย่อมจะทำให้ค่านิยมในสังคมชนบทที่ยกย่องบูชาบรรพบุรุษ ความมีเกียรติ ความภูมิใจในเผ่าพันธุ์ การเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่า การยึดมั่นในความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ จะเปลี่ยนไปจากเดิม

3.4 การที่หน่วยงานของรัฐได้เข้าไปมีบทบาทในสังคมชนบทมากขึ้น เช่น โรงเรียนจนสังคมยอมรับเป็นค่านิยมทางสังคมที่ยกย่องการศึกษา ต้องการให้บุตรหลานเป็นเจ้าของคน เพราะการประกอบอาชีพเกษตรกรรมลำบาก จะมีผลทำให้นักเรียนได้เรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โอกาสที่ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นนั้นจะกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนกับบิดามารดาน้อยลง

3.5 การแพร่กระจายวัฒนธรรมในด้านการแพร่ความเจริญทางด้าน การแพทย์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท เมื่อชาวบ้านยอมรับความเจริญดังกล่าวย่อมจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบพฤติกรรมกรรมการรักษาและป้องกันเจ็บป่วยในสังคม

3.6 ประสิทธิภาพของการทำงานหรือการท่องเที่ยวของปัจเจกบุคคล
 ย่อมจะได้พบเห็นวัฒนธรรมของสังคมเมือง ซึ่งจะทำให้ได้ประสบการณ์ชีวิตจากวัฒนธรรม
 นั้น ทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ผลของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น
 เป็นเรื่องของการใช้ภาษาและการแต่งกายตามแบบสังคมเมือง

3.7 ความเจริญในด้านสื่อสารมวลชน ได้แพร่กระจายจากสังคมเมืองไปสู่
 สังคมชนบทเป็นอย่างมาก ย่อมจะเห็นได้ว่าเป็นสื่อที่นำวัฒนธรรมของสังคมเมืองไปสู่
 ชนบทเป็นอย่างมากทำให้ประชาชนในชนบทรับเอาวัฒนธรรมของสังคมเมืองต่าง ๆ มา
 ประพฤติปฏิบัติทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ เช่น กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจมีมากกว่าแต่ก่อน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยเกี่ยวกับผ้าแพรวา

สุภาวดี ตุ่มเงิน และคณะ (2535 อ้างถึงใน ชชาติ วรรณกุล. 2543 : 37) ทำงานวิจัยเรื่อง
 การศึกษาเรื่องการผลิตผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ลวดลายและความงามของผ้า
 แพรวาเป็น คังนี้

ผ้าแพรวาบ้านโพนมีลักษณะลายที่ละเอียด ผีมือประณีต ใช้สีไฉ่ฉางงาม

ผ้าแพรวามีลักษณะลายเป็นเฉพาะถิ่น ลวดลายที่ได้ ได้จาก “ผ้าเข้ว” ผ้าเข้วเป็นผ้าตัวอย่าง
 ที่มีชื่อลายและลวดลายต่าง ๆ เก็บไว้ในผ้าเข้วนั้นทั้งหมด เช่น ลวดลายดอกดาวน้อย ลายตาบั้ง
 ลายดอกจันทร์ ลายดอกส้าน ลายงูลอย ลายนาคหัวจุ่ม ลายพันมหา เป็นต้น

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของผ้าแพรวาที่บ้านโพน ซึ่งเป็นความสำคัญ

ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม คือ การถักทอลวดลายที่ประกอบอยู่บน
 ผืนผ้าแพรวาแต่ละผืนยังคงทอให้เป็นลวดลายตามแบบแผนที่เป็นแบบประเพณีนิยมดั้งเดิมที่มี
 สืบทอดในกลุ่มของชาวผู้ไทมาแต่อดีต จากการศึกษาในภาคสนาม ประกอบกับการสัมภาษณ์
 ชาวผู้ไทในบ้านโพน ทำให้ทราบได้ว่าลวดลายที่นำมาทอนั้นแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มตาม
 ลักษณะรูปแบบทางศิลปกรรม คือกลุ่มแรกที่เป็นลายที่ได้รับแนวคิดมาจากอาคาร ศาสนสถาน
 กลุ่มที่สองเป็นลายที่ได้รับแนวคิดมาจากรูปของหัวสัตว์ กลุ่มที่สามเป็นลายที่ได้รับแนวคิดมา
 จากพันธุ์พฤกษา และกลุ่มสุดท้ายเป็นลายที่ได้รับแนวคิดมาจากสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิต
 ประจำวัน ความสำคัญของลวดลาย ทั้งหมดนั้นจัดได้ว่าเป็นหลักฐานสำคัญในฐานะที่เป็น

ร่องรอยของการสืบเนื่องทางวัฒนธรรมบางประการจากอดีตมาถึงปัจจุบันซึ่งนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ทางด้านคติความเชื่อได้ต่อไป

ความงามของผ้าแพรวา มิได้ปรากฏเพียงแต่ในหมู่บ้านชาวผู้ไท บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เท่านั้น แต่ได้เปล่งประกายความงามสู่ผู้คนชาวเมืองด้วย จนกระทั่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้ทรงทอดพระเนตรเห็นความงามและคุณค่าแห่งศิลปะชิ้นนี้ ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีการส่งเสริม และสอนให้กับเยาวชนในโครงการศิลปาชีพพิเศษ จนกระทั่งมีผู้สนใจสนับสนุนหาไปไว้ใช้ในงานต่าง ๆ และสำหรับชาวต่างประเทศนั้น ชื่นชมจนกระทั่งมิได้เอามาพันกาย แต่นำไปแขวนโชว์ไว้ในบ้านเพื่อเสพความงามอันเกิดจากน้ำมือของผู้คน

ชาวผู้ไทบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชาวผู้ไทที่มีความเชื่อถือในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นดั้งเดิมอยู่เป็นอันมาก ในการทอผ้าแพรวานั้น เป็นศิลปะที่มีมาแต่บรรพบุรุษ และถือเป็นของสูงที่มีคุณค่ามากกว่า การเก็บรักษา ก็จะเก็บไว้เป็นอย่างดีเปรียบเสมือนของมีค่า แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงการทอผ้าแพรวาของชาวผู้ไทบ้านโพนแล้ว ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่ามีการสืบทอดต่อเนื่องกันมาไม่ขาดสายจนกล่าวได้ว่า มีกี่ (ที่ทอผ้า) หลายอัน มีลูกสาวหลายคน และจะเป็นแบบอย่างที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งรวมทั้งรูปแบบขั้นตอน ลวดลายของการทอผ้าแพรวา

เพียงจิตต์ มาประจง และพะเยาว์ อุ่นสิริ. (2529 : บทคัดย่อ) กล่าวว่าแพรวาเป็นผ้าทอลายชนิดขั้นสูงที่ทอได้ยากมาก ผู้ทอต้องมีความชำนาญส่วนใหญ่มักเป็นที่นิยมของชาวผู้ไทเชื้อสายลาวการทอใช้ด้ายสอดสีสลับ ตามความต้องการของผู้ทอ มีวิธีการทอคล้ายกับการทอจก แต่อาศัยการเก็บจิตชาวไทยเรียกการทอนี้ว่าลายเกาะจิต ส่วนการใช้สอยนั้น นิยมใช้ผ้าแพรวาเป็นผ้าห่ม หรือสไบ โดยใช้ในโอกาสงานพิธีสำคัญ เช่น เทศกาลงานทำบุญ

ประไพ ขันการนาวิ (2523 : 44-53) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของผ้าแพรวากับชาวผู้ไทไว้ว่าลูกผู้หญิงของชาวผู้ไทนั้นจะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใดต้องขึ้นอยู่กับฝีมือทอผ้า ซึ่งผ้าชนิดนี้เป็นสไบห่ม ถ้าวัดความยาวของผ้าทอแบบนี้ ไม่วัดด้วยคืบ ด้วยศอก แต่วัดเป็นวา ชาวบ้านจึงเรียกผ้าชนิดนี้ว่าผ้า “แพรวา” นอกจากนี้ยังมีผ้าห่มชาย ผ้ามัดหมี่ ส่วนที่ใช้เป็นกึ่งพื้นเมือง ลักษณะลายมีลักษณะลายละเอียดฝีมือประณีตใช้สอยอย่างสวยงาม ผ้าแพรวานี้จะมีลักษณะลายเฉพาะคือ ทอลายจิตผสมกับลายจก ส่วนลายจิตจะเน้นเฉพาะเชิงผ้าทั้งสองด้าน

และผ้ามัดหมี่เป็นลักษณะหมี่ตาหรือธรรมดาแต่จะทอด้วยเส้นพุ่งสีเดียวกับสีของเส้นยืน หรือด้วยสีที่ไม่มีสวดลายทอค้นระหว่างรอยต่อในช่วง

วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย (2516: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องผ้าอีสาน พบว่า มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้มีการจัดแบ่งประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ในการจัดแบ่งเบื้องต้นเป็นการพิจารณาการจัดแบ่งตามลักษณะวัสดุ ซึ่งเป็นเส้นใยที่นำมาทอเป็นผ้า โดยแบ่งออกได้เป็นสองชนิด คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหม แต่ทั้งนี้ เมื่อนำทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมมาพิจารณาถึงความแตกต่างของวิธีการทอประกอบกับความแตกต่างของการประดิษฐ์สร้างสรรค์สวดลายบนผืนผ้า ก็จะสามารถจัดแบ่งผ้าทอออกได้เป็นประเภทที่สำคัญ ๆ ถึงห้าประเภท คือ ผ้ามัดหมี่ ผ้าหางกระรอก ผ้าขิด ผ้าจก และผ้าแพรวา

ขนิษฐา สุวรรณชาติ (2528 : 63-67) ได้ศึกษาถึงความสำคัญของผ้าแพรวากับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทที่กาฬสินธุ์ไว้ว่า ชาวผู้ไทที่จังหวัดกาฬสินธุ์มีวัฒนธรรมประเพณีเป็นแบบฉบับของตนเอง โดยเฉพาะเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่เกิดจากการทอผ้าใช้สอยกันเองมาช้านาน ผ้าทอที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทมีชื่อเรียกว่า “แพรวา” สำหรับให้ผู้หญิงใช้เป็นสไบห่มทับเสื้อหรือผู้ชายนำไปคาดเอว

Rajabhat Mahasarakham University

3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชน

นงนิตย์ ภูแก้ว (2543 : 15) ได้ศึกษาเรื่องการประกอบธุรกิจชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีการผลิตรองเท้าของชุมชนบานพลับพลา ตำบลพลับพลา กิ่งอำเภอเชิงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า แนวความคิดธุรกิจชุมชนเชื่อว่าการเข้าร่วมในกระบวนการโลกาภิวัตน์ของชุมชนนั้น ชุมชนควรดำเนินยุทธศาสตร์ทั้งการตั้งรับ ต่อสู้ ตลอดจนแสวงหาทางเลือกในการต่อสู้ ทั้งนี้สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญ คือ การทำให้ชุมชนมีความพร้อม มีความเข้มแข็ง ไม่เพียงเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงความเข้มแข็งทางสังคม การศึกษา และวัฒนธรรม โดยเริ่มจากการให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ก่อน ด้วยการจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แนวทางเลือกธุรกิจชุมชน ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งชุมชนสามารถเลือกทำการผลิตโดยอาศัยความได้เปรียบ เช่น วัตถุดิบ แรงงาน สามารถแข่งขันกับธุรกิจอื่นได้ ภายใต้หลักการสำคัญคือ หลักการประชาธิปไตย กล่าวคือ การจัดตั้งในรูปแบบบริษัท สมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเสนอความเห็นหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ด้วยการอาศัยความร่วมมือหรือการมีปฏิสัมพันธ์กับสถาบันภายนอก ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เหมาะสม ส่งการพัฒนาธุรกิจชุมชนที่มั่นคง

สุพจน์ ศรีบุญสม ร.ต.อ.(2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่เกิดขึ้นว่า ชาวบ้านได้ทอผ้ามาเป็นเวลาช้านานและพัฒนามาเป็นการค้า ในปี พ.ศ. 2528 โดยการสนับสนุนจากทางราชการและหน่วยงานของเอกชน มีตลาดจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศ ขบวนการผลิตแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรก อุปกรณ์การทอผ้าใหม่มี 12 ชนิด คือ กี่ ฟืม เขาฟืมหรือตะกอลไม้เหยียบหูก ไม้กำกับ กระสวย ไม้นั่งผ้า ไม้หอบ อัก ไน และหลา ประเภทที่สอง การทำผ้าลายจิด มีอุปกรณ์พิเศษคือ ไม้เก็บช้อน และ ไม้คำจิด รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ ได้แก่ กระเป่าผู้หญิง กระเป่าทรงโค้ง กระเป่าลายจิด กระโปรง ถุงเป้ ที่ใส่จดหมาย กระเป่าคาดเอว หมวก และรองเท้าผ้าฝ้าย ส่วนวิธีการจำหน่ายมีทั้งศูนย์สาธิตผลิตภัณฑ์สิ่งทอในหมู่บ้าน การเร่ขาย และพ่อค้าคนกลางรับไปจำหน่าย

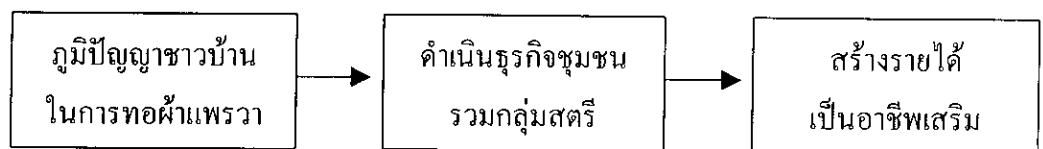
บัวภา ฝ่ายเพชร (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้า ศึกษากรณีบ้านละว้า ตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้าบ้านละว้ามี 3 กลุ่ม คือ ผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมรายใหญ่ ผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมรายย่อยและผู้รับจ้าง การผลิตมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ผู้ประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้ารายใหญ่เป็นผู้ทำงานการย้อมหมี่ การคั้นปอขยหมี่ และการเตรียมเส้นเครือหูก ส่วนงานขั้นตอนอื่นได้จ้างผู้รับจ้างเป็นผู้ทำงานในลักษณะจ้างเหมารายชิ้นงาน และลักษณะที่สองประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้ารายย่อย โดยใช้แรงงานในครอบครัวทำงานในการผลิตทุกขั้นตอน ส่วนพ่อค้าเร่ในหมู่บ้านเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการนำผ้าทอบ้านละว้าไปจำหน่ายแพร่หลายทั่วประเทศ การประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้าบ้านละว้าทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถนำรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตผ้าทอไปซื้อที่ดินปลูกสร้างและต่อเติมที่อยู่อาศัย หาสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน สัตว์เลี้ยง และมีภาระเก็บออมในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนซื้อยานพาหนะใช้ในครัวเรือนส่วนผลกระทบทางด้านสังคมนั้น ชาวบ้านมีรายได้และจ่ายเพื่อการศึกษาของบุตรธิดา มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง การเคลื่อนย้ายแรงงานต่างถิ่นชาวบ้านหลายหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านไผ่ อำเภอชนบท และอำเภอมัญจาคีรี มีงานทำและมีรายได้ตลอดปี สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครัวเรือนมีความใกล้ชิดและอบอุ่น ผู้จ้างให้สวัสดิการและความช่วยเหลือตามสมควร ผู้รับจ้างมีฐานะความเป็นอยู่เหมาะสมตามสิ่งแวดล้อมที่เสียไป

สรุปแนวคิดธุรกิจชุมชน ชุมชนควรดำเนินยุทธศาสตร์ทั้งการตั้งรับ ต่อสู้ ตลอดจนแสวงหาทางเลือกในการต่อสู้ ทั้งนี้สิ่งที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญ คือ การทำให้ชุมชนมีความพร้อม มีความเข้มแข็ง ไม่เพียงเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงความเข้มแข็งทางสังคม การศึกษา และวัฒนธรรม โดยเริ่มจากการให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ก่อน ด้วยการจัดการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แนวทางเลือกธุรกิจชุมชนที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งชุมชนสามารถเลือกทำการผลิตโดยอาศัยความได้เปรียบ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่สามารถแข่งขันกับธุรกิจอื่นได้ภายใต้หลักการสำคัญคือ หลักการประชาธิปไตย

4. กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาธุรกิจผ้าแพรวาบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอลำมั่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดย มีกรอบความคิด (Conceptual Framework) คือภูมิปัญญาชาวบ้านในการทอผ้าแพรวา เป็นที่มาของการดำเนินงานธุรกิจ ในระดับชุมชน เกิดการรวมกลุ่มสตรี และสามารถสร้างรายได้ เป็นอาชีพเสริม โดยสามารถเขียนเป็นแผนภูมิกรอบความคิด ได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้านกับธุรกิจชุมชน คือ

2. กระบวนการของธุรกิจชุมชน

